

עדים החתומים על השטר — נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין!

אלא, כי אתמר דברי רמי בר חמא, ארישא אתמר: דשנינן ברישא — העדים שאמרו כתב ידינו הוא זה, אבל קטנים היינו וכו', הרי אלו נאמנין.

ועל זה אמר רמי בר חמא: לא שנו שנאמנים מחמת "הפה שאסר", אלא כשאמרו — "אנוסין היינו מחמת נפשות", שאינם משוים את עצמם כרשעים, אבל אם אמרו — "אנוסין היינו מחמת ממונן", אין נאמנין!

מאי טעמא? משום ש"אין אדם משים עצמו רשע"⁽⁴⁰⁾ — משום שקרוב הוא אצל עצמו, וקרוב פסול לעדות. רש"י.

תנו רבנן: העדים שאמרו — "כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו וכו'" — אין נאמנים לפוסלו. דברי רבי מאיר.

וחכמים אומרים: נאמנים לפוסלו, משום "הפה שאסר הוא הפה שהתיר".

והוינן בה: בשלמא לרבנן נאמנים לפוסלו, כי טעמייהו — ש"הפה שאסר הוא הפה שהתיר", אלא לרבי מאיר מאי טעמא אינם נאמנים?

בשלמא כשטוענים "אמנם ראינו את המקח או ההלואה, אבל פסולי עדות היינו, ואין השטר כשר, אלא הוי כמלוה על פה." אינם נאמנים — משום שמלוה גופיה, מעיקרא מידק דייק ומחתם, כיון ש"לא שדי איניש זוזי בכדי", ואם כן אנן סהדי שכשרים היו.

וכן כשטוענים "קטנים היינו", אינם נאמנים נמי, כדרבי שמעון בן לקיש, דאמר ריש לקיש: חזקה אין העדים הותמין על השטר יט-א אלא אם כן נעשה בגדול⁽⁴¹⁾.

אלא כשאמרו "אנוסין היינו" מאי טעמא

ומשמע מדברי רש"י שמצד מיגו לחודיה לא סגי כנגד דין "חוזר ומגיד", כיון שדין חוזר ומגיד אינו חיסרון בנאמנות, אלא גזירת הכתוב שאי אפשר לשמוע הגדה נוספת אחרי שכבר הגיד.

40. והקשו התוספות: מדוע לא אמרינן הכא "פלגינן דיבורא", ונאמין למה שאמרו אנוסים היינו, ונאמר שהיו אנוסים מחמת נפשות ולא מחמת ממונן? והרי דעת רבא בסנהדרין לגבי "פלוגי רבעני לרצוני", שאומרים פלגינן דיבורא ונאמן לומר "פלוגי רבע", ואינו נאמן לומר שרבעו?

ותירצו התוספות: שכאן לא שייך לומר פלגינן דיבורא מכמה סיבות: א. מכיון שקיום שטרות מדרבנן, אין אומרים פלגינן דיבורא כדי

לפסול את השטר.

ב. שבסוגיין אי אפשר לומר מעצמינו שהיה אנוס מחמת נפשות, מכיון שדבר זה לא שכיח.

ג. שבסוגיין כשאומר "אנוס הייתי" על כרחו חייב הוא לפרש מחמת מה היה אנוס, ואם אמר מחמת ממונן, אי אפשר לומר כעת שהיה אנוס מחמת נפשות, כיון שהכל דיבור אחד.

משא"כ לגבי פלוני רבעני, שאפשר לשמוע רק את הדיבור — "פלוגי רבע", ואין צריך לומר את מי רבע.

41. ומבואר שאין אומרים מיגו במקום חזקה. והקשו התוספות, והלא דין זה הוא "בעיא דלא איפשיטא" במסכת בבא בתרא, לגבי "חזקה אין אדם פורע תוך זמנו", ומדוע כאן נקטה הגמרא בפשיטות שאין אומרים מיגו בכהאי גוונא?

אינם נאמנים? נימא "הפה שאסר הוא הפה שהתיר?"

בפני פיקוח נפש, אלא עבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים בלבד.

ומתריצין: אמר רב חסדא — קסבר רבי מאיר, שעדים שאמרו להם "חתמו שקר! ואל תהרגו" — יהרגו ואל יחתמו שקר! ולכן אף אם אמרו "אנוסים היינו מחמת נפשות" אינם נאמנים לשוויי נפשיהו כרשעים, משום שהיה להם להיהרג ולא לחתום שקר⁽⁴²⁾.

והשתא דחתמו, אמרינן להו אמאי חתמיתו?! והלא ודאי שאין לתובעם שלא נהגו בעצמם מנהג חסידות.

אלא, צריך לומר שטעמא דרבי מאיר שאינם נאמנים לומר אנוסים היינו, משום שסבר כדרב הונא אמר רב.

אמר ליה רבא לרב חסדא: השתא, אילו אתו לקמן העדים לאמלוכי האם להיהרג, או לחתום שקר, ודאי אמרינן להו — זילו חתומו ולא תתקטלו!

דאמר רב הונא אמר רב: לווה המודה בשטר שכתבו, אין המלוה צריך לקיימו, ולא נאמן הלווה לטעון פרעתי נגד השטר, למרות שלא התקיים השטר אלא על פיו.⁽⁴³⁾

משום דאמר מר — אין לך דבר שעומד

ולכן הכא איירי כשהודה הלוה שכתב את

ותירצו הראשונים בשיטה מקובצת — דשאני האי חזקה מהאי חזקה, משום ש"חזקה אין אדם פורע תוך זמנו", אינה דבר מוחלט, כיון שמותר לו לפרוע תוך זמנו אלא שאין הדרך לעשות כן, ולכן מספקא לן אי מהני מיגו נגד חזקה כזו. משא"כ בסוגיין שחזקה מוחלטת היא, שכל אדם חייב לדקדק בעדיו שיהיו כשרים, ונגד חזקה כזו ודאי שלא מועיל מיגו.

שסבר רבי מאיר שצריך למסור את הנפש על גזל.

43. והקשו התוספות: מדוע אינו נאמן לטעון פרוע במיגו שהיה אומר "מזויף"?

ותירצו — שאין זה מיגו כיון שירא לומר מזויף פן יכחישוהו.

עוד הביאו לתרץ בשם רש"י — שהטעם שאינו נאמן, משום שמדאורייתא אין צריך כלל קיום, ורק רבנן הצריכוהו קיום, וכל מה שהצריכוהו קיום הוא דוקא נגד טענת מזויף, ולא נגד טענות אחרות.

וב"קובץ שיעורים" העיר, שמכל מקום יש לבאר אמאי אינו נאמן, הרי סוף סוף איכא מיגו? וביאר — על פי דברי הר"ן בקידושין, שבמקום שמעיקר הדין אינו נאמן, וחידשו באופן מיוחד שיהיה נאמן, אין לך בו אלא חידושו, ולא מועיל מיגו לטענה כזו.

והכא נמי הכא כיון שמעיקר הדין אינו נאמן לטעון מזויף נגד שטר, אלא שהימנוהו רבנן

42. מבואר בראשונים, שדבר פשוט הוא שמדינא ודאי אין צריך למסור את הנפש אלא על ג' עבירות, והכא בסוגיין הנדון מצד מדת חסידות, וסבר רב חסדא, שלרבי מאיר אין אדם משים את עצמו כאינו חסיד.

אמנם ברש"י משמע שמדינא צריך למסור את הנפש על גזל. וצריך באור מנלן לומר כך? והרמב"ן הביא ברייתא חיצונית שנאמר בה — "שלשה דברים אין עומדים בפני פיקוח נפש, ואלו הן, ע"ז, וגילוי עריות ושפיכות דמים. רבי מאיר אומר — אף הגזל.", הרי שמצינו

אמר ליה רב נחמן: כי אתו לקמן לדינא, אמרינן להו — זילו קיימו שטרייכו וחותרו לדינא! משום שבלא קיום יהיה נאמן הלוח לטעון פרוע, כיון שמודה בשטר שכתבו צריך לקיימו.

אמר רב יהודה אמר רב: האומר — "שטר אמנה הוא זה", [כלומר, לא לווה כלום בשטר זה אלא כתבו למלוה כדי שאם ירצה אחר כך ללות ילוה, והאמינו למלוה שלא יתבענו בשטר זה בנתיים]. אינו נאמן!

והוינן בה: דקאמר מאן? [מיהו הטוען שאינו נאמן?].

אילימא, דקאמר ליה, פשיטא שאינו נאמן! וכי כל כמיניה לטעון על השטר שאמנה הוא?! והלא עדים חתומים עליו, ויתקיים השטר בחותמיו?!

ואלא, דקאמר מלוה, והודה ששטר זה פסול. אם כן אמאי אינו נאמן, תבוא עליו ברכה שהודה באמת?

אלא, דקאמרי עדים, היכי דמי? אי דכתב ידם יוצא ממקום אחר, שאז ליכא "הפה שאסר", פשיטא דלא מהימני!

השטר, ואם כן כעת אין המלוה צריך לקיימו, וכשבאו העדים ואמרו כתב ידינו הוא זה, אין אנו זקוקים להם, ולא הוי "הפה שאסר", ולכן אינם נאמנים לומר כעת — "אנוסים היינו"⁽⁴⁴⁾.

ורבנן חולקים וסוברים, שמודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, ואם כן עדיין יש צורך בעדותם של העדים שאמרו "כתב ידינו הוא זה", ולכן נאמנים לומר "אבל אנוסים היינו", משום שהפה שאסר הוא הפה שהתיר.

ומביאה הגמרא את עצם הנדון האם מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, או לא:

גופא: אמר רב הונא אמר רב — לווה המודה בשטר שכתבו, אין המלוה צריך לקיימו.

אמר לו רב נחמן לרב הונא: גנובא גנובי למח לך? [מדוע אתה אומר דין זה בשם עצמך?] אי סבירא לך כרבי מאיר, שסבר ג"כ כדברין, אימא שהלכה כרבי מאיר?

אמר ליה רב הונא לרב נחמן: זמר היכי סבירא ליה?

שייך טעמא ד"שטרך בידי מאי בעי"? ואמנם רש"י נזהר מקושיא זו, ופירש שבשטר אמנה אינו נאמן משום ש"לא עביד איניש שכתב ומסר בלא הלואה".

44. כך פירש רש"י. והתוספות הקשו עליו, אם כן מדוע נחלקו כשיש עדים, יחלקו בלוה מודה לחוריה, כיון שבזה תלויים דבריהם?

ולכן פירשו התוספות, שטעמו של רבי מאיר כרב הונא, וכמו שלא אמרינן מיגו לפסול את

לטעון בכל אופן, בזה אין לך בו אלא חידושו לא מועיל מיגו לטענה זו.

אך ברש"י בסוגיין מבואר, שהטעם שאינו נאמן לטעון "פרוע", משום שהשטר ביד המלוה הוא, ומשמע שכוונתו לומר, דאמרינן ליה — "שטרך בידי מאי בעי".

והקשו עליו התוספות — הרי בהמשך הסוגיא לגבי שטר אמנה אמרינן שאין הלוח נאמן לטעון שטר אמנה הוא זה משום שמודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו, והתם הרי לא

שטר זה, אף על פי שטען שהיה שטר אמנה, שוב אין המלוה צריך לקיימו, ואין הלוה נאמן לטעון ששטר אמנה היה, כיון שלא עביד איניש דכתב ומסר בלא הלוואה. ומאידך הרי הודה בשטר זה שכתבו, ולכן שוב אין המלוה צריך לקיימו⁽⁴⁶⁾.

אבוי אמר: לעולם, דאמר מלוה. ומה שהקשינו, אם כן אמאי אינו נאמן, הרי תבא עליו ברכה שהודה באמת?

אימא לך, דהכא איירי — כגון שחב על ידי הודאתו לאחרים שהיו נושים בו ורוצים לגבות חוב זה, ועל ידי הודאתו מפסידם. ולכן אינו נאמן⁽⁴⁷⁾.

ומנין שהיו אחרים יכולים לגבות חוב זה?

ואי דאין כתב ידם יוצא ממקום אחר, אמאי לא מחימני? והלא הפה שאסר הוא הפה שהתיר?

(סימן בא"ש)⁽⁴⁵⁾

אמר רבא: לעולם, דקאמר ליה! ומה שהקשית, דהא פשיטא שאינו נאמן משום שיש שטר כנגדו?

אימא לך, דהא קא משמע לך, שאמרינן כדינו של רב הונא.

דאמר רב הונא אמר רב: לזה המודה בשטר שכתבו, אין המלוה צריך לקיימו.

והכא נמי, כיון שהודה הלוה שכתב למלוה

47. התוספות הקשו — מדוע אינו נאמן לחוב לאחרים במיגו שהיה מוחל על החוב, שהרי המוכר שטר חוב לאחרים וחזר ומחל על החוב שבשטר, מחול?

ויש להקשות על קושיית התוספות, והלא מיגו במקום עדים הוא, שהרי ודאי שהשטר מקויים, דאם לא כן אי אפשר להוציא על ידו מן הלוה, והיאך נאמינו במיגו נגד עדים?

ואולי כוונת התוספות לומר, שכיון שבירדו להפסיד את האחרים על ידי שימחול, תו לא חשיב כ"חב לאחרים", ויהא נאמן.

והר"ן תירץ על קושיית התוספות — דהכא אינו יכול למחול, כיון שבשיעבודא דרבי נתן הרי הבעל חוב השני משועבד ישירות למלוה הראשון, ולכן הלוה השני אינו בעלים למחול על חוב זה, משא"כ במוכר שטר חוב לחברו, שהלוה משועבד למלוה אף לאחר המכירה, אלא שיש לקונה את זכות הגביה, אך אם מחל המלוה ללוה על עצם החוב, שוב אינו יכול לגבות.

והתוספות עצמם תירצו — דהכא אין זה

השטר כשהלוה מודה שכתבו וטוען פרוע, הכא נמי לא אמרינן מיגו לפסול את השטר בעדים שאומרים כתב ידינו הוא זה ואנוסים היינו.

45. סימן זה הינו סימן על שמות האמוראים שמתרצים את קושיית הגמרא בשטר אמנה, ואלו הם: רבא, אבוי, רב אשי. ספר הסימנים השלם.

46. והקשו התוספות — אי איירי דברי רב בשטר אמנה כתירוץ זה, אם כן אמאי השמיענו רב פעמיים דין זה שמודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו?

ותירצו — אכן אין חידוש מיוחד בדברים אלו, אלא חדא מכלל חברתא איתמר.

ברם — לשיטת רש"י שהובאה לעיל (הערה 44) אכן יש חידוש גדול בדברים אלו, שאף על פי שהכא לא שייך לומר שטרך בידי מאי בעי, מכל מקום אינו נאמן לטעון פרוע, משום ש"לא עביד איניש דכתב ומסר בלא הלוואה". שיטמ"ק.

מאי טעמא? כיון דעולה הוא, אעולה לא חתמי! וכשאמרו חתמנו אינם נאמנים להרשיע את עצמם (49).

אמר רבי יהושע בן לוי: אסור לו לאדם שישהה שטר פרוע בתוך ביתו! משום שנאמר: "אל תשכן באהליך עולה".

במערכבא משמיה דרב אמרי: מהו דכתיב — "אם און בידך הרחיקהו"? זה שטר אמנה ושטר פסום, שמעיקרן שקר הם, ולכן נקראו "און".

"ואל תשכן באהליך עולה" — זה שטר פרוע, שעכשיו הוא עולה, אבל מעיקרא היה אמת.

ואמרינן: למאן דאמר שאסור להשהות שטר פרוע, כל שכן שאסור להשהות שטר אמנה.

ומאן דאמר שאסור להשהות שטר אמנה,

כדרכי נתן! דתניא: רבי נתן אומר: מנין למי שנושה בחבירו מנה, וחבירו נושה מנה בחבירו, מנין שמוציאין מזה ונותנין לזה? תלמוד לומר — "ונתן לאשר אשם לו", ודרשינן, מדלא כתיב — "ונתן לאשר הלווהו", שמע מינה שנותן למי שהאשם, דהיינו הקרן, שלו, וזה המלוה הראשון (48).

רב אשי אמר: לעולם, דקאמרי עדים. ואיירי — דאין כתב ידם יוצא ממקום אחר! ודקאמרת, אמאי לא מהימני, והלא הפה שאסור הוא הפה שהתיר?

אימא לך, משום דסבירא לן כדרב כהנא, דאמר רב כהנא: אסור לו לאדם שישהה שטר אמנה בתוך ביתו, משום שנאמר — "אל תשכן באהליך עולה".

ואמר רב ששת בריה דרב אידי: שמע מינה מדברי רב כהנא — שעדים שאמרו "אמנה היו דברינו", אין נאמנין. יט-ב

וסוברים ששטרות בני גוביינא הם. ואם כן קשה לשיטתם למה לי לדברי רבי נתן הלא אף בלא דבריו היו גובים את חובו משטרותיו כשאר מטלטלין? ויעויין במה שדנו בזה ה"קצות החושן", וה"נתיבות המשפט", בסימן קא' ס"ק א', ובסימן פו' ס"ק א', ואין כאן המקום להאריך.

49. כתב בתשובות מימוני (הובא בש"ך סימן פב' א') שלדעת רב אשי שאין העדים נאמנים לומר שחתמו על שטר אמנה משום שעולה הוא, הוא הדין נמי שאין הלוה נאמן לומר שחתם על שטר אמנה, אפילו שאין כתב ידו יוצא ממקום אחר, ואפילו למאן דאמר "מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו", מהאי טעמא גופא, שאין אדם משים את עצמו רשע לחתום על עולה.

מיגו, דשמא אין דעתו למחול ולהפסיד את חובו.

עוד תירצו — דאפשר לומר שהטעם שמועילה מחילה על מכירת שטרות — משום שמכירת שטרות דרבנן, ואתי מחילה דאורייתא ומפקעת למכירת שטרות דרבנן.

ואם כן הכא דאיירי בשיעבודא דרבי נתן, שחייל מדאורייתא, בזה לא תועיל מחילה.

48. והקשה הר"ן, הרי אף בלא דברי רבי נתן מדוע שלא יגבו את שטרות הלוה כמו שאר מטלטליו שגובים מהם בחובו?

הוכיח מכאן הר"ן ששטרות לאו בני גוביינא נינהו משום שאין גופן ממון, ואילולי דברי רבי נתן לא היינו גובים מהם.

אמנם הטור וגדולי המורים חולקים על הר"ן